

ΕΠΕΑ ΠΤΕΡΟΕΝΤΑ

ΕΝΑ ΘΕΜΑ ΑΡΧΗΣ του Χρυσάφη Ιορδάνογλου

Θεωρούμε ως αυταπόδεικτη την πρόταση ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και ότι έχουν προικισθεί από τον δημιουργό τους με ορισμένα αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα, ανάμεσα στα οποία βρίσκονται το δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την επιδίωξη της ευτυχίας.

(Τόμας Τζέφερσον
Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας)

ΣΤΙΣ ΜΕΣΑ σελίδες ορισμένων εφημερίδων διαβάσαμε με κατάπληξη ότι στην τελετή των εγκαινίων της έκθεσης των θησαυρών του Αγίου Όρους δεν προσκλήθηκε κανένας εκπρόσωπος άλλων θρησκειών και δογμάτων¹.

Στη σφαίρα των συμβόλων, αυτή η εσκεμμένη παράλειψη διαμορφώνει μian εικόνα μεγίστης ασχημίας:

Η Ελληνική Πολιτεία προβάλλει ως αποπειρούμενη να οικειοποιηθεί την πολυσύνθετη παράδοση του Βυζαντινού πολιτισμού και να την εντάξει στο απλουστευτικό καλούπι της «μιας, μοναδικής και αδιάκοπτης Ελληνορθόδοξης συνέχειας» στα πλαίσια της οποίας κανείς «παρείσακτος» δεν χωράει. Στο όνομα αυτής της βαθύτατα μισαλλόδοξης σύλληψης, η Ελληνική Πολιτεία είναι διατεθειμένη να αποκλείσει για μian ακόμη φορά όλους τους Έλληνες πολίτες που συμβαίνει να μην είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι και να μεταχειρισθεί συμπατριώτες μας με σάρκα και οστά σαν πολίτες δεύτερης κατηγορίας.

Επισημώς δεν δόθηκε καμιά εξήγηση για την παράλειψη αυτή. Υπάρχουν όμως διασταυρωμένες ανεπίσημες πληροφορίες που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η δικαιο-

λογία της παράλειψης ήταν χειρότερη και από την ίδια την πράξη της παράλειψης. Σύμφωνα με τις πληροφορίες αυτές, οι εκπρόσωποι των μοναστηριών του Αγίου Όρους αξίωσαν τον αποκλεισμό του ραββίνου της Εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης από την τελετή των εγκαινίων της έκθεσης. Οι εκπρόσωποι της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας και του Ελληνικού Κράτους, γνωρίζοντας ότι ο αποκλεισμός ειδικά του ραββίνου, ειδικώς στην πόλη της Θεσσαλονίκης, θα προκαλούσε διεθνές σκάνδαλο, προσφέρθηκαν να βρουν μια «λύση». Η «λύση» στην οποία κατέληξαν ήταν να αποκλείσουν όλες τις άλλες θρησκείες και δόγματα από την τελετή των εγκαινίων, εκτός φυσικά από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Φαίνεται ότι πίστευαν πως ο γενικευμένος αποκλεισμός θα «κουκούλωνε» το θέμα χωρίς να προκαλέσει ιδιαίτερη αίσθηση. Οι πληροφορίες αυτές έχουν δημοσιευθεί στον τύπο και δεν έχουν διαψευστεί². Δικαιούμαστε λοιπόν να συμπεράνουμε ότι οι φήμες δεν απέχουν πολύ από την αλήθεια. Αν οι πληροφορίες αυτές αληθεύουν, τότε η δημοσιότητα που δόθηκε στο θέμα είναι δυσανάλογα μικρή σε σχέση με τη σοβαρότητά του. Υπενθυμίζω ότι η Εβραϊκή κοινότητα υπάρχει στη Θεσσαλονίκη εδώ και τουλάχιστον 500 χρόνια. Η Εβραϊκή κοινότητα έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στην ιστορική διαδρομή και στη διαμόρφωση της γοητευτικής και περίπλοκης πολιτιστικής ταυτότητας μιας γοητευτικής και περίπλοκης πολιτείας. Τέλος, θα θυμίσω ότι η κοινότητα δολοφονήθηκε, σχεδόν στο σύνολό της, στους θαλάμους αερίων των Ναζιστικών στρατοπέδων συγκέντρωσης³. Με αυτά τα δεδομένα, η απαίτηση των μοναχών να αποκλεισθεί ο θρησκευτικός ηγέ-

της εκείνων που έχουν διασωθεί από το πιο φρικτό και ακατανόητο έγκλημα του 20ού αιώνα είναι πραγματικά εξωφρενική. Δεν προδίδει απλώς μιάρη –επαναλαμβάνω μιάρη– προκατάληψη. Το πνεύμα που υποδηλώνουν οι αντιλήψεις αυτές απέχει αιώνες από τη φιλοσοφία που διέπει τις σύγχρονες πολιτισμένες και δημοκρατικές κοινωνίες. Επίσης απέχει έτη φωτός από τις ιδέες της Ορθόδοξης Εκκλησίας, όπως αυτές εκφράζονται σήμερα από την κεφαλή της, το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Οι αντιλήψεις αυτές παρουσιάζονται βαθύτατα «ελληνοπρεπείς». Στην πραγματικότητα επιτείνουν τη δυσφήμιση της Ελλάδας. Εμφανίζονται ως η γνήσια και αυθεντική εκδοχή της Ορθόδοξης. Στην πραγματικότητα επιτείνουν την δυσφήμιση της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Οι αντιλήψεις αυτές μετατρέπουν το Άγιο Όρος από *λίκο της Ορθόδοξίας σε κέντρο μισαλλοδοξίας*. Οι εκπρόσωποι όμως της Αθωνικής Κοινότητας είναι αυτοί που είναι. Ο καθένας δικαιούται να έχει τις απόψεις του, ακόμη και όταν οι απόψεις αυτές είναι από λίγο παλαβούτσικες μέχρι ευθέως ρατσιστικές. Η πραγματικά μεγάλη ευθύνη και για τη μη απόρριψη της εξοργιστικής απαίτησης για τον αποκλεισμό του ραββίνου της Θεσσαλονίκης και για το τελικό φιάσκο του αποκλεισμού όλων των θρησκειών και δογμάτων ανήκει στους εκπροσώπους της Ελληνικής Πολιτείας. Η εικόνα που προκύπτει από αυτή την αξιολύπητη ιστορία είναι ότι οι εκπρόσωποι της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας και του Κράτους όχι μόνο υποχώρησαν, χωρίς την παραμικρή μάχη, μπροστά σε εξωφρενικές απαιτήσεις, αλλά και προσφέρθηκαν να διευκολύνουν την κατάσταση. Η αξίωση για τον αποκλεισμό οποιουδήποτε θα έπρεπε να είχε απορριφθεί κοι-

τά και χωρίς δεύτερη κουβέντα. Αν οι μοναχοί ήθελαν να τινάξουν την έκθεση στον αέρα θα όφειλαν να εξηγήσουν και το λόγο για τον οποίο το έκαναν.

Επιχειρήματα σκοπιμότητας δεν ευσταθούν σε περιπτώσεις σαν και αυτήν. Τυχόν κουβέντες του είδους «αφού μπορέσαμε και τα κουκουλώσαμε τι γυρεύεις εσύ και ξύνεις πληγές» δεν στέκονται. Η ίση μεταχείριση των Ελλήνων πολιτών, χωρίς διακρίσεις και η ανεξιθρησκία είναι *θέματα αρχής, δεν είναι θέματα τακτικής*. Ο μη αποκλεισμός ανθρώπων από τον πολιτιστικό βίο μιας χώρας για λόγους διαφοράς θρησκείας, εθνότητας, φύλου, χρώματος ή πεποιθήσεων είναι άρθρο πίστης, δεν είναι μια ενοχλητική υποχρέωση που μπορεί να γίνει αντικείμενο διαπραγματεύσεων. Τα παραπάνω είναι θεμελιώδεις παραδοχές που ανήκουν στα άγια των αγίων όλων των σύγχρονων πολιτισμένων δημοκρατιών. Η τήρησή (ή η μη τήρησή) τους προσδιορίζει το ποιο είμαστε σαν κοινωνία και κρίνει το αν μπορούμε να συγκαταλεγόμαστε ανάμεσα στις πολιτισμένες δημοκρατίες. Η τήρηση των αρχών αυτών μας εξασφαλίζει ομαλότερο εθνικό βίο και μας γλιτώνει από άχρηστες εντάσεις και προκαταλήψεις που δεν έχουν νόημα. Τυχόν απομάκρυνση από τις αρχές αυτές οδηγεί σε απίστευτες βαρβαρότητες και δηλητηριάζει τη ζωή μιας χώρας στο σύνολό της, συμπεριλαμβανομένης και της πλειοψηφίας εκείνων που τελικά κυριαρχούν. Τυχόν υπονόμηση των αρχών αυτών δεν αποτελεί δήθεν ιδιόμορφη «πρόταση ζωής» κάποιου περιούσιου λαού· αποτελεί ξεκάθαρη οπισθοδρόμηση εκατονταετιών. Όλα αυτά δεν είναι μεγάλες ιδέες. Είναι το απόσταγμα πείρας αιώνων γεμάτων από θρησκευτικούς πολέμους, γενοκτονίες και κάθε λογής διώξεις. Οι αρχές, όπως η ίση μεταχείριση των πολιτών, ο μη αποκλεισμός και η ανεξιθρησκία, είναι απλές και μπορούν να γίνουν αντιληπτές από τον καθένα. Είναι όμως ευάλωτες σε επιθέσεις. Είναι καθήκον όλων μας και ιδιαίτερα των εκπροσώπων του Κράτους να τις υπερασπιζόμαστε. Στη συγκεκριμένη περίπτωση για την οποία συζητάμε, εκπρόσωποι του κράτους με γνώσεις Συνταγματικού Δικαι-

ου και Ιστορίας φαίνεται ότι προτίμησαν να τις λησμονήσουν γιατί νόμισαν ότι έτσι τους βόλευε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Καθημερινή 25 Ιουνίου 1997, Κυριακάτικη Φωνή του Βορρά 29 Ιουνίου 1997, Αυγή της Κυριακής 29 Ιουνίου 1997.
2. Αυγή της Κυριακής, 29 Ιουνίου 1997.
3. Δες, Σύγχρονα Θέματα, Αφιέρωμα: «Εβραίοι στην Ελλάδα» (επιμέλεια Έφη Αβδελά), Τεύχος 52-53, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1994.

«ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΠΡΕΠΗ» ΑΥΘΑΙΡΕΤΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ*

«Στο Άγιον Όρος γίνεται μία εγκάρσια τομή στον χρόνο και μπορούμε μέσα από τον οφθαλμό αυτό να κοιτάξουμε διαγωνίως όλη την ιστορία, την παράδοση την οποία συμπεκνώνετε και συνεχίζετε και βιώνετε εδώ εσείς μέσα στο σκευοφυλάκιο του πνεύματος και της καρδιάς σας»

(Βήμα, 22 Ιουνίου 1997, σελ. Α8).

Η φράση αυτή στοίχειωσε το πρωινό της Κυριακής. Το μάτι μου στάθηκε στις πρώτες λέξεις και συνέχισα παρακάτω αφενός επειδή ως βυζαντινολόγος ενδιαφέρομαι για το Όρος, αφετέρου επειδή το επίτιτλο του άρθρου με διαβεβαίωνε ότι επρόκειτο για τη «θέση της πολιτείας», όπως διατυπώθηκε μέσω του υπουργού Πολιτισμού κατά τα εγκαίνια της έκθεσης αγιορείτικων κειμηλίων στη Θεσσαλονίκη...

...Βαπτίζοντας «βυζαντινοπρεπή» αυτή τη συμπύκνωση κοινοτοπιών, αυτή την πλαδαρότητα και την κενότητα, η κυβέρνηση διά του εκπροσώπου της αποδεικνύει αφενός μian εντελώς λανθασμένη ιστορική άποψη για τη λειτουργία του λόγου στις παλαιότερες κοινωνίες γενικά και ειδικά, για την περίπτωσή μας, στο Βυζάντιο...

* Αναδημοσιεύονται εδώ αποσπάσματα από τα άρθρα: Χριστίνα Α. Αγγελίδη, «Πώς να δείτε το Βυζάντιο δι-αγωνίως», *Αυγή της Κυριακής* - 29 Ιουνίου 1997. Τόνια Κιουσοπούλου, «Πού είναι η ψυχή μας;» *Αυγή της Κυριακής* - 6 Ιουλίου 1997, σελ. 22.

...Μπερδεύτηκα, κουράστηκα, συγχύστηκα. Σκέφτηκα: είναι δυνατόν να διαβάσω, τριάντα χρόνια μετά την εθνοσωτήριο 21η, κείμενα με τόσο περισπούδαστη κενότητα περιεχομένου;...

Χριστίνα Α. Αγγελίδη

«Αναζητήστε το πιο φωτεινό κομμάτι της ψυχής σας στο πνεύμα του Αγίου Όρους» Αυτός είναι ο τίτλος και το μήνυμα της διαφήμισης που καταχωρήθηκε στις κυριακάτικες εφημερίδες της 15ης Ιουνίου για να μας γνωστοποιήσει, υπογεγραμμένη από την Ιερά Κοινότητα του Αγίου Όρους και την Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, την έκθεση με τους «Θησαυρούς του Αγίου Όρους» που εγκαινιάστηκε στη Θεσσαλονίκη...

...Όσα είπαν στις προσφωνήσεις και τις αντιφωνήσεις τους οι εκπρόσωποι των μοναστηριών προφανώς δεν μας αφορούν. Αντίθετα, μας αφορούν οι μεγάλες κουβέντες που διαβάσαμε στις εφημερίδες ότι είπε ο υπουργός Πολιτισμού. Ακριβώς επειδή μας αφορούν, και έχω την εντύπωση ότι θα μας αφορούν όλο και περισσότερο στο μέλλον, διαμορφώνοντας ένα ζοφερό κλίμα θρησκοληψίας και ελληνολατρείας...

...Η κεντρική ιδέα των λόγων του υπουργού: «Δεν είναι απλώς [η έκθεση] ένα εικαστικό γεγονός, αλλά μαρτυρία ορθόδοξης και ευλογία και έτσι τα υποδέχεται ο κόσμος της Θεσσαλονίκης» («Τα Νέα», 18-6-1997). Θα επιθυμούσα κατ' αρχήν να ρωτήσω τον κ. Βενιζέλο αν τις πιστεύει αυτές τις μεγαλοστομίες, όχι μόνον ως *πολιτικός*, αλλά κυρίως ως *πολίτης* και ως *πανεπιστημιακός δάσκαλος* που εργάζεται σε ένα επιστημονικό πεδίο κατ' εξοχήν ιστορικό. Και κατά δεύτερο, αν έχει ως *πανεπιστημιακός* πάλι δάσκαλος αναλογιστεί τις συνέπειες των λόγων του; Θα ακουγόταν ως μάθημα σε πρωτοετείς φοιτητές αν έλεγα ότι ο μοναχισμός στο Βυζάντιο είναι ένα φαινόμενο ιστορικά προσδιορισμένο που έχει πολλές διαστάσεις πέραν του «θεματοφύλακα της ορθής πίστης και του εθνικού φρονήματος». Το πώς και γιατί αναπτύχθηκαν τα μοναστή-

ρια, και ανάμεσά τους τα αθωνίτικα, είναι ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ζητήματα της βυζαντινής ιστορίας, καθώς είναι συνυφασμένο με την αυτοκρατορική πολιτική, με τις παραγωγικές σχέσεις στην ύπαιθρο, με το μοντέλο της αγιοσύνης που πρόβαλλε η βυζαντινή κοινωνία...

...Όταν το 1884 ιδρύθηκε η Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία, ο εκ των ιδρυτών της Γ. Λαμπάκης ονόμαζε τα αντικείμενα που μελετούσε – αντικείμενα ανάλογα προς αυτά που εκτίθενται στη Θεσσαλονίκη – «ε-ρά κειμήλια» και θεωρούσε τη Χριστιανική Αρχαιολογία κλάδο της Θεολογίας. Στη σημερινή συγκυρία, 100 και πλέον χρόνια μετά, οι απόψεις του Λαμπάκη, όταν διατυπώνονται με τόση έμφαση, ηχούν άκομψες, ανιστορικές και εκ του πονηρού. Φαίνεται ότι με την πολιτιστική πρωτεύουσα ξαναβρέθηκε ο κρίκος που μας έδενε με το παρελθόν. Εκχωρήθηκε όμως αμαχητί στους μοναχούς και τους καθαρόαιμους Έλληνες να τον σφυρηλατήσουν...

Τόνια Κιουσοπούλου

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΚΛΕΙΣΤΗΣ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΟΙΧΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ του Κωνσταντίνου Π. Ρωμανού

ΜΙΑ συμπαγής, κλειστή, παραδοσιακή κοινωνία αναμφίβολα φαίνεται σήμερα, σε πολλούς σκεπτόμενους Έλληνες, η σωστή απάντηση στην προβληματική της διατήρησης της εθνικής ταυτότητας, εν όψει των προκλήσεων και κινδύνων που εμπεριέχει η αυξανόμενη εμπλοκή της Ελλάδας στην Δύση. Παρά ταύτα, δεν υπάρχει πολιτισμός που ιστορικά αντίκειται περισσότερο σε οιαδήποτε προσπάθεια φονταμενταλιστικής περιχαράκωσης από τον ελληνικό. Η πρωτοτυπία των αρχαίων Ελλήνων συνίσταται στο ότι πέρασαν από την παιδεία της κλειστής κοινωνίας στην παιδεία της ανοιχτής κοινωνίας.

Σε συνέντευξή του στην «Ελευθεροτυπία», στις 27 Μαΐου 1997, ο Κώστας Ζουράρις υπεστήριξε την άποψη ότι η διδασκαλία των θρησκευτικών στα σχολεία πρέπει να

έχει «ομολογιακό χαρακτήρα», κατά το υπόδειγμα της αρχαίας Ελλάδας. Το σύστημα του ελληνικού πολιτισμού ήταν πάντοτε κοινοτικό, απέκρουε κάθε «συγκρητισμό» ή «εκλεκτικισμό» και επέβαλλε με σιδηρά πυγμή την «διδασκαλία των θεών και ηρώων», τα «θέσμια» της πόλης. Κανένας δεν ερωτάτο «τι ήθελε να διδαχτεί», ο σώφρων μαθητής «έβγαζε τον σκασμό!» – Έτσι ο Κώστας Ζουράρις.

Η μεγαλύτερη αδυναμία της αντίληψης του Κώστα Ζουράρι έγκειται στο ότι αναγκαστικά αδυνατεί να εξηγήσει την εξέχουσα θέση του ελληνοισμού στην ιστορία της παιδείας ως τις ημέρες μας – τους λόγους για τους οποίους η ελληνική παιδεία επεβλήθη διαχρονικά σε τόσο διαφορετικούς λαούς, όπως τους Ρωμαίους και τους Εβραίους, τους Γερμανούς και τους Ινδούς. Όπως όλοι γνωρίζουμε, σε κάθε ανθρώπινη κοινωνία η παιδεία γενικώς διασφαλίζει την αναγκαία αναπαραγωγή των γνώσεων, ιδανικών και θεσμών που συγκροτούν την ιδιαίτερη ταυτότητα της κοινωνίας – δηλαδή η παιδεία είναι για την *αναπαραγωγή της κοινωνίας* ό,τι η βιολογική συνεύρεσις των δύο φύλων για την *φυσική διαιώνιση* του Ανθρώπου. Αν και η ελληνική παιδεία δεν απέβλεπε σε τίποτα άλλο εκτός από την αναπαραγωγή των θεσμών του κράτους-πόλεως, εις τίποτα δεν θα *διέφερε* λειτουργικά από την αναγκαστική παιδεία αναπαραγωγής της όποιας τυχούσας κοινωνίας ανθρώπων και δεν θα *ενδιέφερε*, ως εκ τούτου, κανένα λαό πέρα από τους ίδιους τους Έλληνες.

Στην πραγματικότητα αντιστοιχεί ο λειτουργικός ορισμός: «αναπαραγωγή της κοινωνίας» στην κατάσταση της παιδείας κατά την αρχαϊκή περίοδο της ελληνικής ιστορίας, όταν οι ρίζες της παιδείας ήσαν ακόμη βαθύτατα θρησκευτικές. Η απόλυτη ιδιοτυπία της ελληνικής παιδείας έναντι της Ανατολής αναδεικνύεται για πρώτη φορά κατά τους χρόνους των Σοφιστών, όταν η επιτεινόμενη κρίση των αρχαίων θρησκευτικών παιδευτικών αξιών θα οδηγήσει τον Πρωταγόρα στην διατύπωση της χαρακτηριστικής πρότασης ενός νέου, ενσυνείδητου παιδευτικού ιδεώδους: «πάντων χρημάτων μέτρον εστίν άνθρωπος». Η «ανακάλυψη του Ανθρώπου, η συνειδητή

έρευνα της φύσεώς του και των νόμων που την διέπουν, ο κεντρικός προσδιορισμός του Λόγου, ο οποίος αποτελεί το γενικώτατο γνώρισμα όλων των ανθρώπων, η «μόρφωση» του ανθρώπινου όντος, μέσω μίας εξειδικευμένης αγωγής που μεθοδικά αναδεικνύει όλες τις ηθικές και διανοητικές αρετές για τις οποίες αυτό το υπέρτατο έργο τέχνης, το ανθρώπινο ον, είναι ικανό, τέλος η αισιόδοξη πίστη της δημοκρατικής Ελλάδας στο «μορφώσιμο» της ανθρώπινης φύσης και στην ικανότητα αυτής να δεχθεί το Αγαθό: ίδου μερικοί νέοι κεντρικοί προσδιορισμοί της έννοιας που ο ώριμος ελληνικός πολιτισμός έδωσε στην παιδεία, προσδιορισμοί που έχουν ενδιαφέρον για όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως εθνικής προελεύσεως, χρώματος, κοινωνικής τάξεως κ.λπ. Το ανθρωποκεντρικό ιδεώδες ήταν εξ αρχής προορισμένο να διαρρήξει τα τείχη της κλειστής αρχαϊκής κοινότητας, που ως τότε αποτελούσε τον κανόνα στις ανθρώπινες κοινωνίες και να θέσει τις βάσεις του οικουμηνισμού που τόσο εύστοχα διετύπωσε ο δραστήριος Αλέξανδρος Φιλίππου με την φράση: «νά μάθετε να θεωρείτε συμπολίτες σας τους αγαθούς και ξένους τους κακούς!» Τα έθνη της δεσποτικής Ανατολής δεν θα αγκάλιαζαν με σεβασμό και αγάπη τον Μέγα Αλέξανδρο, αν η παιδεία της οποίας αυτός ήταν φορέας, ήταν παιδεία μόνο για τους Έλληνες, οπότε δεν θα ενδιέφερε κανέναν άλλον από τους ίδιους τους Έλληνες.

Αυτό που στην ουσία κηρύττει ο Κώστας Ζουράρις είναι η επιστροφή στην ξενοφοβική, κλειστή κοινότητα των αρχαϊκών χρόνων, όπου μία κατά βάσιν μαγική θρησκευτικότητα δεν έχει ακόμα διαφοροποιηθεί από τις λοιπές εκφάνσεις του πολιτισμού. Έντεχνα αποσιωπάται η ιστορική περίοδος ανέλιξης του ελληνικού πνεύματος, από τους Σοφιστές και μετά σε οικουμηνισμό, διότι ο οικουμηνισμός αντενδείκνυται στην προταθείσα συνειδησιακή συρρίκνωση του ελληνοισμού που σήμερα, νομίζω, δεν είναι περισσότερο αποδεκτή απ' όσο ήδη πριν δυόμισυ χιλιάδες χρόνια.

Πέραν αυτών διερωτάται κανείς γιατί τάχα να είναι το ορθόδοξο χριστιανικό δόγμα, εις το οποίο κατά Ζουράρι ο Έλληνας εκ-

παιδευτικός οφείλει σήμερα ομολογία πίστεως, λιγότερο επικίνδυνο για την ελληνική ταυτότητα από τον αρχαίο ανθρωπιστικό οικουμηνισμό; Ας μην ξεχνάμε ότι και ο χριστιανισμός είναι οικουμηνισμός και ότι ο θεοκρατικός οικουμηνισμός παραπέμπει, όχι λιγότερο από τον λογοκρατικό, στον Άνθρωπο με την γενική του έννοια και όχι σε κάποιον περιούσιο λαό ή κοινότητα. Συνεκτικό στοιχείο του πρώτου οικουμηνισμού είναι ο Λόγος που νοείται ως ενυπάρχων εις όλους τους ανθρώπους. Αντίστοιχη λειτουργία επιτελεί στον δεύτερο ο Πατήρ Πάντων Θεός. Ποίον όφελος για την εθνική ταυτότητα των Ελλήνων απορρέει από την ομολογία πίστεως εις ένα Θεό που αυτός καθεαυτός δεν προσδιορίζεται εθνικά; Ο οποίος νοείται ως το επέκεινα όλων των εθνικών θεσμών και τοπικών παραδόσεων; Είναι παράδοξο, από αυτά που αγαπάει η ιστορία, όταν ένας οικουμηνισμός παίρνει εθνικό χαρακτήρα, όταν μία θρησκεία που δεν στηρίζεται στην αθηναϊκή εκκλησία του δήμου αλλά σε μία οικουμηνική και καθολική εκκλησία, με το βάρος των αιώνων μετατρέπεται αλχημιστικά σε εθνικό κεφάλαιο. Όμως τι συμπέρασμα να βγάλει ο σημερινός άνθρωπος από το γεγονός αυτό; Ότι πρέπει να πιστεύει στον Θεό για να συντηρήσει την εθνική ελληνική μας παράδοση; Μα αν δεν κάνω λάθος, οι μορφές αυτές θρησκευτικότητας, στην ουσία τους πολυθεϊστικές, που συνδέουν την λατρεία της θεότητας με αυτήν των προγόνων, της πόλεως, των ηρώων κ.τ.λ. είχαν απογυμνωθεί, ήδη πολλούς αιώνες προ ελεύσεως Χριστού, μέσω της ελληνικής φιλοσοφικής κριτικής, των ερεισμάτων τους. Δεν γνωρίζει ο Κώστας Ζουράρις μετά από τόσους αιώνες κριτικής σκέψης, έστω διαμεσολαβημένες από την χριστιανική θεολογία, ότι η πίστη στον Θεό οφείλει να είναι υπέρβαση που συντελείται από την ατομική ψυχή και όχι απλή συνέχεια των κοινωνικοπολιτικών μας αταβισμών;

Οι αντιθέσεις: Θεός-Άνθρωπος, Φύση-Νόμος, κλειστή κοινωνία-ανοιχτή κοινωνία, παράδοση-νεωτερικότητα, θρησκευτικότητα-κριτική σκέψη, αριστοκρατική αρχή-δημοκρατική αρχή κ.τ.λ., όλες έχουν βρει, στην μεγάλη πορεία του ελληνικού πολιτισμού,

αυτήν ή την άλλη λύση, τουλάχιστον πρόσκαιρα. Ή αν θέλετε, οριστική λύση δεν βρήκαν ποτέ. Μονοσήμαντη ιστορία του ελληνοισμού δεν υπάρχει – ευθύνη κάθε γενιάς είναι να αποφασίσει ποιο στοιχείο της παράδοσης θα επιλέξει να εξελίξει, περισσότερο ή λιγότερο δημιουργικά, κατά τις ανάγκες και το μέτρο της ιδιοφυΐας της. Αυτή η απόφαση είναι κάθε φορά *ελεύθερη* και *αυτόνομη*, διότι δεν επιβάλλεται από κάποια υποτιθέμενη ιστορική αντικειμενικότητα. Σε τελική ανάλυση *αυτή* η λήψις θέσεως είναι ομολογιακού χαρακτήρα.

ΜΙΑ ΘΟΡΥΒΩΔΗΣ ΣΙΩΠΗ ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ του Νίκου Παναγιωτόπουλου

Η ΑΝΑΛΥΣΗ της «κουλτούρας της σιωπής», με την εθνολογική έννοια του όρου, η οποία φαίνεται να έχει εδραιωθεί στο πεδίο της ελληνικής διανόησης και η οποία εξηγεί, κατά μεγάλο μέρος, την αποστασιοποιημένη, αντικειμενικά τουλάχιστον, στάση των διανοουμένων και των διανοητών σε σχέση με τα «σημερινά κοινωνικά προβλήματα», όπως αυτό της φτώχειας, θα προϋπέθετε μία πραγματική κοινωνιολογία της διανόησης, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τη μεταπολίτευση μέχρι σήμερα, ή τουλάχιστον, μία ανάλυση της σχέσης των αξιών που αναγνώριζε η κοινότητα των διανοουμένων με τη δομή του πεδίου της διανόησης και του επιστημονικού πεδίου, των μηχανισμών που τείνουν να εξασφαλίσουν τον «έλεγχο» και την επικοινωνία, την αποτίμηση και τη μισθοδοσία, την πρόσληψη προσωπικού και την εκπαίδευση.

Η σιωπή όμως αυτή, που μας ξενίζει σ' ένα πρώτο επίπεδο, αν αναλογιστούμε τη μακρόχρονη κυριαρχία της μαρξιστικής παράδοσης στο χώρο των ιδεών¹, δεν πρέπει να μας κάνει να αγνοήσουμε μια άλλη μορφή σιωπής, αυτής δηλαδή που διαχέεται μέσω της φασαρίας την οποία προκαλούν οι ερευνητικές προτάσεις στα πλαίσια των

ποικίλων κρατικών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων για τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, καθώς και οι κατευθυνόμενες «έρευνες» των διαφόρων ερευνητικών κέντρων, που τείνουν όλο και περισσότερο να μεταβληθούν σε μελετητικά κέντρα.

Γι' αυτή τη δεύτερη μορφή σιωπής θα έπρεπε ορισμένα αυτόνομα να αποτελέσουν αντικείμενο υπενθύμισης, για να μη συνεχίσουν οι διάφοροι φιλόδοξοι αναλυτές της φτώχειας και του «κοινωνικού αποκλεισμού» να «πριονίζουν», αντικειμενικά (και συχνά υποκειμενικά), «το κλαδί πάνω στο οποίο κάθονται», όπως θα έλεγε ο Wittgenstein.

(Θα έπρεπε να) Είναι κοινός τόπος στο χώρο της κοινωνιολογίας πως η βασική δυσκολία του κοινωνιολόγου αφορά το γεγονός ότι βρίσκεται μπροστά σε προεγκατεστημένες παραστάσεις του αντικειμένου μελέτης του, οι οποίες προκαταλαμβάνουν τον τρόπο σύλληψης και θεώρησης του αντικειμένου και, κατά συνέπεια, επιβάλλουν τον ορισμό του. Μεταξύ αυτών των παραστάσεων, αυτή που εμφανίζεται με τη μορφή του «κοινωνικού προβλήματος» συνιστά, ίσως, ένα από τα πιο δύσκολα προβλήματα².

Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, όπως όλα τα «κοινωνικά προβλήματα», αναδεικνύονται σε τέτοια από τους θεσμούς που μετέχουν στη διαμόρφωση της κοινής θεώρησης του κοινωνικού κόσμου, είτε πρόκειται για οργανισμούς και κανονισμούς με στόχο να τα επιλύσουν, είτε πρόκειται για τις κατηγορίες αντίληψης και σκέψης που τους αντιστοιχούν.

Οι συμμετέχοντες σ' όλες αυτές τις έρευνες που κατακλύζουν την αγορά, αντί να επεξεργαστούν μία κοινωνική ιστορία της ανάδυσσης και της προοδευτικής συγκρότησης των προβλημάτων αυτών - να εκπονήσουν δηλαδή μία κοινωνική ιστορία της συλλογικής εργασίας που απαιτήθηκε για να γίνουν γνωστά τα προβλήματα αυτά και να αναγνωριστούν ως νόμιμα, δημοσιεύσιμα, δημόσια, επίσημα³, με τρόπο ώστε να κατορθώσουν να συλλάβουν την ειδική λογική που διέπει τις διάφορες κοινωνικές πολιτικές που έχουν ως στόχο την επίλυση αυτών των προβλημάτων - γίνονται οι ίδιοι